

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 9 juni 2019

Sjavoe'ot - Pinksteren - Ruth en Naomi

Alex van Heusden

Eerst dit. Een netwerk van Europese journalisten probeert sinds vorig jaar uit te zoeken wat er gebeurd is met duizenden verdwenen kinderen in Europa, in Nederland zo'n 1.600. Het gaat om buitenlandse kinderen, verdwenen uit opvangkampen verspreid over Europa. Dikwijls zijn ze alleen, zonder ouders. Een deel van hen is waarschijnlijk vertrokken naar familie of bekenden. Een ander deel is mogelijk 'in een uitbuitingssituatie' beland. In de samenleving leidt dit alles niet tot stormen van protest en verontwaardiging. Waarom niet? En waarom wordt er niet meer moeite gedaan om deze kinderen, die aan de zorg van de overheid waren toevertrouwd, te traceren en in veiligheid te brengen? Zo moeten we ons afvragen.

We hebben het begin gehoord van het boekje Ruth. Het vertelt over het voorgeslacht van koning David. Zijn naam is het laatste woord van het verhaal. Het voorgeslacht van David wordt gesitueerd in het land Moab en dat behoeft enige toelichting, enige verantwoording zelfs. Hoe komt David aan een overgrootmoeder uit het vijandige Moab? Een fout land voor mensen uit Betlehem in Juda. Was het niet de koning van Moab die de kinderen van Israël, aan het einde van de tocht door de woestijn, de doorgang naar het land wilde beletten en de vreemde ziener Bileam, met zijn sprekende ezelin, inhuurde om hen te vervloeken? (Numeri 22-24). Ruth, een vrouw uit Moab? Moab staat in de bijbelse verhalen voor een door en door verloederde samenleving. Volgens de Thora mogen de Moabieten nog niet tot in het tiende geslacht deel uitmaken van Israël: 'Gun ze geen vrede en geen geluk, al je dagen, voor altijd' (Deuteronomium 23:7). Ruth, een vrouw uit Moab?

Ruth is volgens het verhaal de schoondochter van Naomi. En Naomi - haar naam betekent 'Lieflijke', 'Lieveling' - komt uit Betlehem, 'Broodhuis' betekent dat. Als er in Betlehem hongersnood uitbreekt, als er dus geen brood meer is in het broodhuis, vertrekt Naomi met haar man en hun beide zonen naar Moab, waar kennelijk genoeg te eten is. Economische vluchtelingen.

In Moab trouwen de beide zonen met Moabitische vrouwen: Ruth en Orpa. Dan slaat het noodlot toe: de drie mannen sterven. De namen van de twee zonen zaten al niet mee. Machlon heeft de bijklank van ziekte en Kiljon doet denken aan: 'het wordt helemaal niets met hem.' Over blijven drie weduwen, drie vrouwen zonder toekomst, want zonder mannen en zonder zonen. Zo was nu eenmaal die patriarchale samenleving: om te overleven, om het economisch te redden, waren vrouwen aangewezen op hun mannen en, eenmaal oud geworden, op hun zonen.

Twee van de drie weduwen - Naomi en Ruth - komen terug in Betlehem. Ruth gaat om den brode aren lezen achter de maaiers. Ze ontmoet Boaz, een van de lossers van het familiegeslacht van Elimelech, de gestorven man van Naomi. Het losserschap wilde in het oude Israël en Juda zeggen dat de meest nabije verwant van een weduwe zonder zoon, meestal de zwager, de plicht had haar te trouwen en een zoon te verwekken om het familiegeslacht in stand te houden, maar ook: om haar toekomst economisch te verzekeren. Boaz is degene van hen die het losserschap op zich neemt. En dan eindigt het verhaal als volgt (Ruth 4:13-17):

*En Boaz nam Ruth en zij was hem tot vrouw
en hij kwam in haar*

*en JHWH gaf haar zwangerschap
en zij baarde een zoon.
En Naomi nam het kind
en legde het in haar schoot
en was hem tot verzorgster.
En de buurvrouwen riepen hem een naam toe:
'Geboren is een zoon aan Naomi.'
En zij riepen zijn naam: Obed.
Hij: de vader van Isai, de vader van David.*

Hoe zit dat nu? Een zoon geboren aan Naomi? Toch in de eerste plaats aan Ruth? Nee, aan Naomi. Al heet dit boekje naar Ruth, Naomi is de werkelijke hoofdfiguur van dit verhaal. Daarom ook zijn het de vrouwen van Betlehem die de 'zoon van Naomi' zijn naam geven. Had vader Boaz dat gedaan, dan zou het kind alleen van hem en Ruth zijn. Hier breekt het verhaal door de gewone, vertrouwde kaders heen en wordt een parabel van hoop op nieuw begin. We lezen een verhaal uit de bijbel, een verhaal dat wil zijn als een levensles. Het draait hierom dat Naomi, en in haar Israël en Juda, dankzij Ruth uit Moab, weer toekomst heeft - en daartoe keert haar 'ziel', keren 'bezieling' en 'levenskracht' bij haar terug. 'Roep mij Mara-Bittere', had zij tot de vrouwen van Betlehem gezegd, nadat zij leeg - zonder man, zonder zonen - uit Moab was teruggekeerd. Nu roepen diezelfde vrouwen de naam van Naomi's toekomst én die van haar volk: Obed-Hij die dient. Obed zal Noömi dienen als zij oud en grijs is. Hij ontsluit een nieuwe toekomst in Israël, als vader van Isai, de vader van David. Aan de horizon gloort het koningschap, een koning als een herder om het stuurloze volk te weiden.

We lezen een vrouwelijk boekje. Niet enkel omdat de hoofdpersonen vrouwen zijn, maar ook in zijn manier van vertellen. Daarin lijkt het op de poëzie van het Hooglied, waarin de lotgevallen van het meisje voorop staan. Het is wel getypeerd als een idylle - maar of dat juist is? Het is een verhaal van harde strijd om het bestaan, van overleven, van levensrecht en levensplicht, en zo van 'vriendschap' en 'genade' - sleutelwoorden in het boekje Ruth. Vriendschap en genade ook in de zin van: elkaar ruimte laten, een ander niet voor je eigen karretje spannen.

Als Naomi besluit uit Moab naar Betlehem terug te keren, laat ze haar beide schoondochters in hun eigen waarde. Ze eist ze niet voor haar zelf op. Ze zegt: gaan jullie naar het huis van je moeder. Dat je vriendschap, *chesed*, mag ondervinden, zoals ik van jullie heb ondervonden. Kom tot jezelf. En als haar schoondochters toch meewillen, zegt ze niet keihard: 'Jullie vinden als vreemdelingen, uit Moab bovendien, in Betlehem toch geen man', nee, ze schuift haar oude lichaam als een scherm voor die harde werkelijkheid: 'Heb ik soms nog zonen in mijn schoot die jullie tot mannen worden?' Daarop keert Orpa - wat 'Zij die de rug toekeert' betekent - terug naar haar moeders huis. En ook nu geen kwaad woord over haar. Maar Ruth - wat 'Zij die je vergezelt' betekent - gaat met Naomi mee. Ze sluit een verbond met haar: 'Waarheen jij gaat, ga ik, waar jij overnacht, overnacht ik: jouw volk is mijn volk en jouw god is mijn god.' Dat klinkt als een trouwbelofte, en vooral deze zin: 'Enkel de dood zal ons scheiden, jou en mij.' Soms zeggen mensen dat tegen elkaar en soms ook maken ze het waar. Als dat geen genade is.

Wordt het verhaal niet toch een idylle, met die belofte van trouw? Wordt hier het menselijk samenleven niet geïdealiseerd? Ach nee: 'Roep mij Mara-Bittere', zegt Naomi na terugkeer in

Betlehem. Als je vreemdeling bent of wordt, als je arm bent, dan lijkt alles en iedereen vijandig. En zelfs je meest nabije naaste kan daarin nauwelijks helpen. Leeg ben ik teruggekeerd, zegt ze, terwijl Ruth naast haar staat, met haar belofte van trouw.

Dan volgt de scène waarin Ruth voor brood op de plank gaat zorgen. Aren lezen op het veld van Boaz, achter de maaiers. Als het schafttijd is, roept Boaz haar: 'Kom hier zitten en eet met ons mee.' In het oude Israël en Juda hoefde de vreemdeling niet te leven van liefdadigheid of aalmoezen. Dat was althans het beginsel, in steen gegrift. De vreemdeling leeft van *tsedaka*, gerechtigheid. Zoals in de Thora staat geschreven: 'Nu zullen er in je midden geen behoeftigen zijn' (Deuteronomium 15:4). En ook staat geschreven: 'Als jij je oogst van je veld hebt binnengehaald en een volle schoof op het veld vergeten bent, keer dan niet terug om die te halen, die zal voor de vreemdeling, voor de wees en de weduwe zijn (Deuteronomium 24:19). Ruth is vreemdeling én weduwe, haar wordt recht gedaan, zoals de Thora voorschrijft.

Zo hoort het te gaan, maar er gebeurt meer. Het veld van Boaz wordt voor een moment een bloeiende tuin, iets als een paradijs. Boaz ziet Ruth - een onbekende - als een bekende aan. Hij troost haar door haar niet naar de mond, maar naar haar hart te praten. Hij zegt: 'Onder de vleugels van de God van Israël ben je komen schuilen' (Ruth 2:12). Was dat wel zo? Was ze niet slechts om Naomi meegegaan? Misschien mag je zeggen dat bij echte troost hoort dat een ander je beter verstaat dan jij jezelf, op dat ogenblik. Dat die vleugels niet abstract blijven, blijkt verder in het verhaal, als Ruth Boaz 's nachts opzoekt op het veld en onder zijn kleed kruipt. Ze zegt: 'Spreid dan je vleugels uit over je dienaar' (Ruth 3:9). Gods vleugels kunnen niet zonder de vleugels van een mens. Door twee dezelfde elkaar groetende woorden ontstaat hier broeder- en zusterschap tussen mensen. Waar dat geschiedt, is God, de Naam, 'Ik zal er zijn', hoezeer ook de onzienlijke, even rakelings nabij. Misschien is dit wel de grootste les van het verhaal, de geest van de letter: zorg dragen voor een ander, voor elkaar, en daarin volharden.

De Thora, de onderwijzing, draagt ons op die zorg, vriendschap en genade, in praktijk te brengen. Sjavo'e'ot, Wekenfeest, herinnert aan de gave van de Thora, *mattan thora*, op de berg Sinai. Toen iemand de Kozker rebbe eens vroeg: 'Waarom wordt Sjavo'e'ot het feest genoemd van het *geven* van de Thora, en niet de tijd van het *ontvangen* van de Thora?' toen heeft hij geantwoord: 'De Thora is eens en voorgoed gegeven op de Sinai. Daaraan herinnert het feest. Maar het ontvangen geschiedt elke dag. Gegeven is aan allen in gelijke mate, maar niet allen hebben in gelijke mate aangenomen.'

Ontvangen is leren. De woorden horen, ze prenten in je hart en doorgeven aan je kinderen, van dag tot dag. Leren is uitleggen, verklaren, die oude woorden vertalen naar deze wereld, ze verbinden met hier en nu. Die mensen daar, aan de voet van de Sinai, wij zijn die mensen.

Geest is nodig. Geestkracht, inspiratie die verbindt. Vuur van adem. Het visioen van een andere, nieuwe wereld. Dat moge ons optillen en dragen en zo de dagen van ons leven vervullen. Vriendschap én genade. Vriendschap als genade.